

ЛЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

План

1. Економічні теорії інтеграції: від теорій міжнародної торгівлі до теорії оптимальних валютних зон.
2. Класичні політичні теорії: федералізм, функціоналізм, транзакціоналізм.
3. Неофункціоналізм і міжурядовий підхід: головна дискусія інтеграційних студій.
4. Сучасні теоретичні підходи: новий інституціоналізм, багаторівневе врядування, соціальний конструктивізм, постфункціоналізм, порівняльний регіоналізм.
5. Історична еволюція інтеграційних процесів: від ідей європейської єдності до «хвиль» регіоналізму.

Ключові поняття

порівняльні переваги; створення торгівлі; відхилення торгівлі; оптимальна валютна зона; федералізм; функціоналізм; спільнота безпеки; неофункціоналізм; ефект переливу (spillover); міжурядовий підхід; ліберальний міжурядовий підхід; багаторівневе врядування; залежність від траєкторії; європеїзація; постфункціоналізм; новий регіоналізм

1. Економічні теорії інтеграції

Теоретичне осмислення інтеграції розвивалося у двох головних площинах — економічній та політологічній. Економічні теорії пояснюють, **чому** інтеграція може бути вигідною та **за яких умов** вона підвищує добробут; політичні теорії пояснюють, **як** і **чому** держави погоджуються обмежувати свій суверенітет, хто є рушійною силою процесу та від чого залежить його динаміка.

1.1. Класичні теорії міжнародної торгівлі

Фундаментом економічної логіки інтеграції є теорії міжнародного поділу праці. А. Сміт у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776) обґрунтував **теорію абсолютних переваг**: держави виграють

від спеціалізації на товарах, які вони виробляють з меншими витратами, ніж інші, та від вільного обміну. Д. Рікардо у «Засадах політичної економії та оподаткування» (1817) сформулював **теорію порівняльних переваг**: взаємовигідна торгівля можлива навіть тоді, коли одна країна ефективніша у виробництві всіх товарів, якщо кожна спеціалізується на тих, де її відносні (альтернативні) витрати нижчі.

Подальший розвиток теорії – модель факторної наділеності Хекшера–Оліна, «нова теорія торгівлі» П. Кругмана (кінець 1970-х – 1980-ті рр.), що пояснила внутрішньогалузеву торгівлю між подібними економіками через ефект масштабу і диференціацію продукції, а також **нова економічна географія** (П. Кругман, 1991) – стали важливими для розуміння інтеграції розвинених держав. Саме внутрішньогалузева торгівля між подібними за рівнем розвитку економіками становить основу торговельних потоків у ЄС.

1.2. Теорія митного союзу

Класична теорія торгівлі обґрунтовує переваги глобальної лібералізації. Однак регіональна інтеграція є **преференційною** – бар'єри скасовуються лише для учасників. Чи підвищує вона добробут? Відповідь на це запитання дав американський економіст канадського походження Дж. Вайнер у праці «The Customs Union Issue» (1950), запровадивши поняття:

- **створення торгівлі (trade creation)** – заміщення дорожчого національного виробництва дешевшим імпортом з країни-партнера, що підвищує ефективність і добробут;
- **відхилення торгівлі (trade diversion)** – заміщення дешевого імпорту з третіх країн дорожчим імпортом з країни-партнера внаслідок преференцій, що знижує ефективність.

Отже, митний союз підвищує добробут, якщо ефект створення торгівлі переважає ефект відхилення. Дж. Мід (1955) і Р. Ліпсі (1957, 1960) доповнили аналіз урахуванням ефектів споживання та теорією «другого найкращого» (second best). Пізніші дослідження (Р. Купер і Б. Массел, 1965; М. Кемп і Г. Вань, 1976) показали можливість формування митного союзу, що не погіршує

становища третіх країн. Детально статичні та динамічні ефекти інтеграції розглядаються в лекції 5.

1.3. Етапна теорія Б. Баласси

Б. Баласса (1961) систематизував форми економічної інтеграції як послідовні стадії: зона вільної торгівлі – митний союз – спільний ринок – економічний союз – повна економічна інтеграція. Кожна наступна стадія включає елементи попередньої та додає нові зобов'язання. Модель Баласси стала класичною, хоча її критикують за телеологічність (припущення про неминучий рух до вищих стадій) та європоцентризм: більшість сучасних угод не відповідають «чистим» формам, а поєднують елементи різних стадій.

1.4. Теорія оптимальних валютних зон

Для аналізу глибокої інтеграції з єдиною валютою ключовою є **теорія оптимальних валютних зон (ОВЗ)**, започаткована Р. Манделлом (1961), лауреатом Нобелівської премії з економіки 1999 р. Відмова від власної валюти позбавляє державу інструменту зміни валютного курсу та незалежної монетарної політики. Отже, спільна валюта доцільна, якщо існують альтернативні механізми пристосування до асиметричних шоків:

- висока мобільність праці та капіталу (Р. Манделл, 1961);
- висока відкритість економік (Р. Маккіннон, 1963);
- диверсифікованість виробництва (П. Кенен, 1969);
- гнучкість цін і заробітної плати;
- наявність механізмів фіскальних трансфертів;
- синхронність ділових циклів і подібність економічних структур.

Дж. Франкель і Е. Роуз (1998) обґрунтували тезу про **ендогенність ОВЗ**: запровадження спільної валюти саме по собі посилює торгівлю і синхронізацію циклів, тож критерії можуть виконуватися *ex post*. Боргова криза єврозони 2010–2012 рр. актуалізувала дискусію про незавершеність економічного і валютного союзу без фіскальної та банківської інтеграції (лекція 12).

2. Класичні політичні теорії інтеграції

2.1. Федералізм

Федералізм – найстаріший нормативний підхід, що розглядає інтеграцію як свідоме створення нової федеративної політичної спільноти з розподілом повноважень між центральним і національним рівнями на основі конституції. Ідейними джерелами є досвід США та Швейцарії, праці І. Канта, а в XX ст. – рух європейських федералістів. **Вентотенський маніфест** «За вільну і єдину Європу» (1941), підготовлений А. Спінеллі та Е. Россі в ув'язненні на острові Вентотене, проголошував, що причиною воєн є абсолютний суверенітет національних держав, а гарантією миру – європейська федерація.

Для федералістів характерний **конституційний («великий стрибок»)** підхід: інтеграція починається з політичного рішення про створення федеральних інститутів. Практичні спроби (Європейське оборонне співтовариство, 1952–1954; проєкт Європейського політичного співтовариства) зазнали невдачі, однак федералістська ідея вплинула на прямі вибори до Європейського парламенту (з 1979 р.), проєкт Договору про Європейський Союз А. Спінеллі (1984) та Договір про запровадження Конституції для Європи (2004).

2.2. Функціоналізм

Функціоналізм сформулював британський учений румунського походження Д. Мітрані у праці «A Working Peace System» (1943). На його думку, мир забезпечується не через політичні федерації, а через мережу **функціональних міжнародних агенцій**, що вирішують конкретні технічні завдання (транспорт, зв'язок, охорона здоров'я, економіка) поза логікою територіального суверенітету. Ключовий принцип – **«форма слідує за функцією»**: інституції створюються під потреби, а не за політичним планом. Співпраця в «низькій політиці» поступово формує взаємозалежність, яка робить війну нераціональною і змінює лояльності громадян.

Функціоналізм мав глобальний, а не регіональний характер (Мітрані застерігав від регіональних блоків як потенційних нових «суперсуверенів»), проте його ідеї вплинули на «метод Моне» – секторальний підхід до європейської інтеграції, втілений у Європейському об'єднанні вугілля та сталі.

2.3. Транзакціоналізм (комунікативна теорія)

К. Дойч та його колеги в дослідженні «Political Community and the North Atlantic Area» (1957) розглядали інтеграцію як формування **спільноти безпеки** – групи населення, між яким існує надійне очікування мирних змін. Вони розрізняли:

- **об'єднані (amalgamated) спільноти безпеки** – злиття раніше незалежних одиниць в єдину державу (США);
- **плюралістичні спільноти безпеки** – збереження юридичної незалежності держав за відсутності очікувань війни між ними (США–Канада, скандинавські держави).

Рушієм інтеграції є зростання **транзакцій і комунікацій** (торгівля, міграція, поштовий обмін, туризм, освітні контакти), що формує взаємну довіру, «почуття ми» та спільну ідентичність. Концепція плюралістичної спільноти безпеки була переосмислена в конструктивістському ключі Е. Адлером і М. Барнеттом («Security Communities», 1998) і широко застосовується для аналізу НАТО, ЄС та ASEAN.

3. Неофункціоналізм і міжурядовий підхід

3.1. Неофункціоналізм

Неофункціоналізм став першою «великою теорією» регіональної інтеграції, сформульованою безпосередньо на матеріалі ЄОВС та ЄЕС. Його засновник Е. Хаас («The Uniting of Europe», 1958) та Л. Ліндберг («The Political Dynamics of European Economic Integration», 1963) запозичили у функціоналістів ідею секторальної співпраці, але поставили в центр аналізу **політичних акторів** – групи інтересів, політичні партії, бюрократії та наднаціональні інституції.

Центральним поняттям є **ефект переливу (spillover)** – механізм, завдяки якому інтеграція в одному секторі створює тиск для інтеграції в суміжних секторах. Розрізняють:

- **функціональний перелив** – технічна взаємопов'язаність секторів (спільний ринок вугілля і сталі потребує узгодження транспортної, енергетичної політики; єдиний ринок – спільної валюти);
- **політичний перелив** – переорієнтація очікувань і лояльностей еліт та груп інтересів на наднаціональний рівень, де вони бачать ефективніший захист своїх інтересів;
- **культивований перелив** – цілеспрямовані дії наднаціональних інституцій (насамперед Європейської комісії) щодо поглиблення інтеграції, посередництва і формування пакетних рішень.

Неофункціоналізм пояснював інтеграцію як **самопідтримуваний процес** з поступовим зростанням наднаціональності. Проте криза «порожнього крісла» (1965–1966), коли Франція під керівництвом Ш. де Голля бойкотувала засідання Ради, та «Люксембурзький компроміс» 1966 р. продемонстрували стійкість національних інтересів. Сам Хаас у 1970-х рр. визнав теорію «застарілою». Ф. Шміттер (1970) увів поняття «**зворотного переливу**» (**spillback**) та «інкапсуляції». Ренесанс неофункціоналізму відбувся після Єдиного європейського акта (1986) та проекту єдиного ринку, а сучасні дослідники (А. Немань, Ф. Шміттер) застосовують його для пояснення криз ЄС, зокрема боргової кризи та створення банківського союзу.

3.2. Міжурядовий підхід (інтерговерменталізм)

Міжурядовий підхід виник як критика неофункціоналізму на ґрунті реалістської теорії міжнародних відносин. С. Гоффман у статті «Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe» (1966) стверджував, що національна держава не «застаріла», а залишається «впертою»: уряди контролюють інтеграційний процес і погоджуються на нього лише доти, доки він відповідає національним інтересам. Гоффман розмежовував:

- «**низьку політику**» (економіка, технічне регулювання), де інтеграція можлива;
- «**високу політику**» (зовнішня політика, безпека, оборона, національна ідентичність), де держави керуються «логікою різноманітності» (logic of diversity) і не готові поступатися суверенітетом.

3.3. Ліберальний міжурядовий підхід

Найвпливовішою сучасною версією є **ліберальний міжурядовий підхід** (liberal intergovernmentalism) Е. Моравчика («Preferences and Power in the European Community», 1993; «The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht», 1998). Він пояснює ключові інтеграційні рішення за допомогою **трирівневої моделі**:

1. **Формування національних преференцій** – переважно економічні інтереси впливових внутрішніх груп (ліберальна теорія національних преференцій).
2. **Міждержавний торг** – результат переговорів визначається асиметричною взаємозалежністю: держави, які найменше потребують угоди, мають найбільший переговорний вплив; великі держави (Німеччина, Франція, Велика Британія) відіграють вирішальну роль.
3. **Інституційний вибір** – держави делегують повноваження наднаціональним інституціям (Комісії, Суду) не через ідеалізм, а для забезпечення **достовірності взаємних зобов'язань** (credible commitments) і контролю за їх виконанням.

Критерій	Неофункціоналізм	(Ліберальний) міжурядовий підхід
Головні актори	Наднаціональні інституції, групи інтересів, еліти	Національні уряди (насамперед великих держав)
Рушійна сила	Ефект переливу, наднаціональне підприємництво	Національні економічні преференції та міждержавний торг
Роль інституцій	Автономні агенти поглиблення інтеграції	Інструменти забезпечення зобов'язань держав

Критерій	Неофункціоналізм	(Ліберальний) міжурядовий підхід
Характер процесу	Поступовий, самопідтримуваний, частково некерований	Контрольований урядами, залежить від угод
Що пояснює краще	Повсякденну динаміку, поглиблення політик, роль Суду ЄС	Великі договірні рішення (Рим, ЄВА, Маастрихт)
Слабкості	Недооцінка національних інтересів і криз	Недооцінка непередбачуваних наслідків і автономії інституцій

4. Сучасні теоретичні підходи

З 1990-х рр. дискусія «неофункціоналізм – інтерговерменталізм» доповнилася низкою підходів, що розглядають ЄС не лише як процес інтеграції, а як **політичну систему**, та поширюють аналіз на інші регіони.

Новий інституціоналізм виходить з тези, що «інституції мають значення»: вони структурують поведінку акторів і впливають на результати.

Виокремлюють три напрями:

- *раціонального вибору* – інституції як правила гри, що змінюють стимули та знижують трансакційні витрати (аналіз процедур голосування в Раді ЄС, делегування повноважень);
- *історичний* – ключове поняття **залежності від траєкторії** (path dependence): раніше ухвалені рішення обмежують майбутній вибір, а держави-члени не можуть повністю контролювати інституції, створені ними (П. Пірсон, 1996);
- *соціологічний* – інституції формують не лише стимули, а й ідентичності, норми та уявлення про «належну» поведінку.

Багаторівневе врядування (multi-level governance; Г. Маркс, 1993; Л. Гуг і Г. Маркс, 2001) описує ЄС як систему, у якій владні повноваження розподілені між наднаціональним, національним і субнаціональним рівнями, а регіони, міста та недержавні актори безпосередньо взаємодіють з інституціями ЄС. Концепція виникла на основі аналізу політики згуртованості й принципу партнерства.

Соціальний конструктивізм (Т. Крістіансен, К. Йоргенсен, А. Вінер, 1999) акцентує роль ідей, норм, дискурсів та ідентичностей. Інтеграція змінює не лише інтереси, а й уявлення акторів про себе; поширення європейських норм відбувається через соціалізацію та навчання.

Європеїзація (Р. Ладрек, 1994; К. Радаеллі, 2003; Т. Бьорцель і Т. Піссе) досліджує зворотний вплив ЄС на внутрішні політики, інституції та законодавство держав-членів і держав-кандидатів. Для України цей підхід є ключовим для аналізу адаптації законодавства до *acquis* ЄС у межах Угоди про асоціацію та переговорів про вступ; у цьому контексті застосовують моделі **зовнішнього стимулювання** (Ф. Шіммельфенніг, У. Зедельмаєр), де умовність членства є головним механізмом реформ.

Постфункціоналізм (Л. Гуг і Г. Маркс, 2009) пояснює, чому з 1990-х рр. інтеграція стала предметом масової політизації. Епоха «**дозвільного консенсусу**» (*permissive consensus*), коли громадськість пасивно підтримувала рішення еліт, змінилася «**обмежувальним дисенсусом**» (*constraining dissensus*): питання ідентичності, мобілізовані популістськими та євроскептичними партіями, стали обмежувати можливості урядів ухвалювати інтеграційні рішення (провал референдумів у Франції та Нідерландах 2005 р., Brexit 2016 р.).

Новий міжурядовий підхід (К. Бікертон, Д. Годсон, У. Путтер, 2015) фіксує парадокс постмаастрихтського періоду: інтеграція поглиблюється (зовнішня політика, економічне врядування), але переважно через міжурядові формати (Європейська рада, Єврогрупа) і нові агенції, а не через передачу повноважень Європейській комісії.

Теорії диференційованої інтеграції (Ф. Шіммельфенніг, Д. Лойффен, Б. Ріттбергер) пояснюють, чому інтеграція варіюється за сферами та державами: вищий рівень взаємозалежності стимулює інтеграцію, тоді як політизація та питання суверенітету – диференціацію.

Порівняльний регіоналізм виходить за межі європоцентризму. Підхід **нового регіоналізму** (Б. Гетне, Ф. Сьодербаум) розглядає регіони як соціально

сконструйовані й багатовимірні, з різними ступенями «регіональності» (regionness). А. Ачарія (2004) показав, як азійські держави «локалізують» зовнішні норми, адаптуючи їх до місцевих практик («ASEAN way»). Реалістська традиція (Дж. Гріко, 1995) пояснює участь слабших держав у регіональних інституціях прагненням отримати «голос» і обмежити домінування сильніших («теза можливостей голосу»). Сучасні дослідження також наголошують на **геоекономічному** вимірі регіоналізму: торговельні угоди, санкції, контроль інвестицій і ланцюгів постачання стають інструментами силової політики.

Жодна з теорій не має монополії на пояснення. Сучасна наука визнає **теоретичний плюралізм**: великі договірні рішення краще пояснюються міжурядовим підходом, інституційна динаміка – неофункціоналізмом та інституціоналізмом, політизація і кризи – постфункціоналізмом, трансформація держав-кандидатів – теоріями європеїзації.

5. Історична еволюція інтеграційних процесів

5.1. Передісторія: ідеї та перші практики

Ідея об'єднання Європи має глибоке коріння. Проекти «вічного миру» висували герцог Сюллі («Великий проєкт», початок XVII ст.), В. Пенн («Есе щодо сучасного і майбутнього миру в Європі», 1693), абат де Сен-П'єр («Проект вічного миру», 1713), І. Кант («До вічного миру», 1795). У 1849 р. В. Гюго на Паризькому конгресі миру закликав до створення «Сполучених Штатів Європи».

Перші практичні форми економічної інтеграції з'явилися в XIX ст.:

- **Німецький митний союз (Zollverein, 1834)** під проводом Пруссії, що став економічною передумовою об'єднання Німеччини в 1871 р.;
- **Латинський монетний союз (1865)** – Франція, Бельгія, Швейцарія, Італія (згодом Греція) з уніфікацією золотих і срібних монет;
- **Скандинавський монетний союз (1873)** – Швеція, Данія, Норвегія (з 1875 р.).

У міжвоєнний період Р. Куденгове-Калергі заснував **Пан'європейський рух** (книга «Пан'Європа», 1923), а міністр закордонних справ Франції А. Бріан запропонував у Лізі Націй (1929) та меморандумі 1930 р. план «Європейського федерального союзу». Велика депресія, протекціонізм і наростання тоталітаризму унеможливили реалізацію цих ідей.

5.2. Інституціоналізація інтеграції після Другої світової війни

Друга світова війна та початок «холодної війни» створили унікальне поєднання мотивів: запобігання новій війні, відбудова економіки, стримування СРСР, підтримка США. Ключові етапи:

- **1944–1948** – митна конвенція Бенілюксу (Бельгія, Нідерланди, Люксембург), що набула чинності 1948 р.;
- **1948** – Організація європейського економічного співробітництва (ОЄЕС) для розподілу допомоги за Планом Маршалла (з 1961 р. – ОЕСР);
- **1949** – Рада Європи; НАТО; Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ) як інтеграційне об'єднання соціалістичних держав під домінуванням СРСР;
- **1950–1952** – Декларація Р. Шумана (9 травня 1950 р.) та створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС);
- **1957** – Римські договори про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Євратому;
- **1960** – Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) як альтернатива ЄЕС на чолі з Великою Британією; Латиноамериканська асоціація вільної торгівлі (ЛАВТ); Центральноамериканський спільний ринок.

5.3. «Хвилі» регіоналізму

У літературі (Дж. Бхагваті, 1993; Е. Мансфілд і Г. Мілнер, 1999) прийнято виокремлювати кілька хвиль регіоналізму.

Перша хвиля (1950–1970-ті рр.) – «старий регіоналізм»: європейська інтеграція (ЄЕС, ЄАВТ) та численні спроби її копіювання в державах, що розвиваються (ЛАВТ, 1960; Андський пакт, 1969; CARICOM, 1973; ECOWAS, 1975; ASEAN, 1967 – спочатку як політико-безпекове об'єднання). Регіоналізм

держав Півдня мав імпортозамінний, протекціоністський характер і здебільшого не досяг заявлених цілей.

Друга хвиля (кінець 1980-х – 1990-ті рр.) – «новий регіоналізм» в умовах завершення «холодної війни» та глобалізації: Єдиний європейський акт (1986) і програма єдиного ринку; Маастрихтський договір (1992); Угода про вільну торгівлю між США і Канадою (1988) та NAFTA (1994); Mercosur (1991); Зона вільної торгівлі ASEAN (AFTA, 1992); форум АТЕС (1989). Новий регіоналізм був відкритим, орієнтованим на світовий ринок і включав регулювання послуг, інвестицій, інтелектуальної власності.

Третя хвиля (2000–2010-ті рр.) – масове поширення двосторонніх і міжрегіональних угод про вільну торгівлю в умовах стагнації Дохійського раунду СОТ. Дж. Бхагваті охарактеризував складне переплетення угод з різними правилами походження як «спагеті-чашу» (spaghetti bowl). З'являються **мегарегіональні угоди**: Всеосяжна і прогресивна угода про Транстихоокеанське партнерство (CPTPP, чинна з 2018 р.), Регіональне всеосяжне економічне партнерство (RCEP, підписане 2020 р., чинне з 2022 р.), Африканська континентальна зона вільної торгівлі (AfCFTA, чинна з 2019 р.). Станом на вересень 2026 р., за даними бази даних СОТ, чинними й нотифікованими є 388 регіональних торговельних угод.

Сучасний етап (з кінця 2010-х рр.) характеризується поєднанням поглиблення і фрагментації: Brexit (2016–2020); торговельні конфлікти США–Китай (з 2018 р.); пандемія COVID-19; повномасштабна агресія РФ проти України (2022), що спричинила розширення НАТО (Фінляндія, 2023; Швеція, 2024) та відновлення політики розширення ЄС (статус кандидата Україні та Молдові, 2022); тарифна політика США 2025–2026 рр. і рішення Верховного суду США щодо тарифів (лютий 2026 р.); підписання угод ЄС–Mercosur (січень 2026 р.) та завершення переговорів ЄС–Індія (січень 2026 р.). Регіоналізм дедалі більше набуває **геоекономічного характеру**: торговельні угоди поєднуються з питаннями економічної безпеки, критичної сировини, стійкості ланцюгів постачання та безпекових союзів.

Висновки

1. Економічні теорії інтеграції (теорії торгівлі, теорія митного союзу Дж. Вайнера, етапна модель Б. Баласси, теорія оптимальних валютних зон Р. Манделла) обґрунтовують умови, за яких інтеграція підвищує добробут, і попереджають про її ризики.
2. Класичні політичні теорії – федералізм, функціоналізм, транзакціоналізм – сформували альтернативні стратегії інтеграції: конституційний «стрибок», секторальну функціональну співпрацю та формування спільнот безпеки.
3. Центральною дискусією інтеграційних студій є протистояння неофункціоналізму (ефект переливу, роль наднаціональних інституцій) і (ліберального) міжурядового підходу (домінування урядів і міждержавний торг).
4. Сучасні підходи – новий інституціоналізм, багаторівневе врядування, конструктивізм, європеїзація, постфункціоналізм, порівняльний регіоналізм – поглиблюють розуміння ЄС як політичної системи та інтеграції за межами Європи.
5. Історично інтеграція розвивалася хвилями: від ідей «вічного миру» та Zollverein до післявоєнних спільнот, нового регіоналізму, мегарегіональних угод і сучасного геоекономічного регіоналізму.

Питання для самоконтролю

1. Як теорія порівняльних переваг Д. Рікардо обґрунтовує вигоди від міжнародної спеціалізації та інтеграції?
2. Поясніть поняття «створення торгівлі» та «відхилення торгівлі». За яких умов митний союз підвищує добробут?
3. Які критерії оптимальної валютної зони запропонували Р. Манделл, Р. Маккіннон і П. Кенен? Що означає теза про ендогенність ОВЗ?
4. У чому полягають відмінності між федералізмом і функціоналізмом як стратегіями інтеграції?
5. Що таке плюралістична спільнота безпеки? Наведіть приклади.

6. Охарактеризуйте види ефекту переливу в неофункціоналізмі.
7. Порівняйте неофункціоналізм і ліберальний міжурядовий підхід за акторами, механізмами та роллю інституцій.
8. Що означають поняття «дозвільний консенсус» та «обмежувальний дисенсус» у постфункціоналізмі?
9. Як теорії європеїзації можуть бути застосовані до аналізу реформ в Україні?
10. Охарактеризуйте основні «хвилі» регіоналізму та їхні особливості.

Рекомендована література

1. Петренко К. В., Іванова Т. В. Інтеграційні процеси міжнародного розвитку : конспект лекцій. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2025. 299 с.
2. Viner J. The Customs Union Issue. New York : Carnegie Endowment for International Peace, 1950.
3. Mundell R. A. A Theory of Optimum Currency Areas. *American Economic Review*. 1961. Vol. 51, No. 4. P. 657–665.
4. Mitrany D. A Working Peace System. London : Royal Institute of International Affairs, 1943.
5. Haas E. B. The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950–1957. Stanford : Stanford University Press, 1958.
6. Hoffmann S. Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe. *Daedalus*. 1966. Vol. 95, No. 3. P. 862–915.
7. Moravcsik A. The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht. Ithaca : Cornell University Press, 1998.
8. Hooghe L., Marks G. A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science*. 2009. Vol. 39, No. 1. P. 1–23.
9. Pierson P. The Path to European Integration: A Historical Institutional Analysis. *Comparative Political Studies*. 1996. Vol. 29, No. 2. P. 123–163.

10. Bickerton C. J., Hodson D., Puetter U. The New Intergovernmentalism: European Integration in the Post-Maastricht Era. *Journal of Common Market Studies*. 2015. Vol. 53, No. 4. P. 703–722.
11. Wiener A., Börzel T. A., Risse T. (eds.). European Integration Theory. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2019.
12. Acharya A. How Ideas Spread: Whose Norms Matter? Norm Localization and Institutional Change in Asian Regionalism. *International Organization*. 2004. Vol. 58, No. 2. P. 239–275.
13. Mansfield E. D., Milner H. V. The New Wave of Regionalism. *International Organization*. 1999. Vol. 53, No. 3. P. 589–627.